2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

TA'LIM SIFATI VA YUQORI MALAKALI KADRLAR TAYYORLASHNING IQTISODIY SAMARADORLIKNI OSHIRISHDAGI AHAMIYATI

ODILOVA DILNOZA BARNAYEVNA
Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti
"Iqtisodiyot nazariyasi" kafedrasi dotsenti, PhD
E-mail: dilnozaodilova@gmail.com

Annotatsiya. Maqolada ta'lim sifati va yuqori malakali kadrlar tayyorlash O'zbekistonda iqtisodiy samaradorlikni oshirishda qanday ahamiyat kasb etishi tahlil qilinadi. Jahon banki diagnostik hisobotlari, Inson kapitali indeksi va Global innovatsion indeks bo'yicha mamlakat profillari yordamida ta'lim qamrovining kengayishi samaradorlik ko'rsatkichlari bilan solishtirildi. Oliy ta'limga qamrov 59,8 foizga yetgan, fan va muhandislik bitiruvchilari bo'yicha mamlakat 2-o'rinda turadi. Biroq, o'rganish natijalari hisobga olingan holda ta'lim davomiyligi bor-yo'g'i 9,1 yilni tashkil etadi; o'quvchilarning taxminan 80 foizi PISA 2022 baholash tizimidagi minimal o'zlashtirish darajasiga ham yeta olmagan, yirik ishlab chiqarish korxonalarida esa malakali ishchilar ulushi 2012–2016-yillar oralig'ida 66 foizdan 50 foizga tushib ketgan., kapital va mahsulot nisbati esa 1,9 dan 2,5 gacha oshgan. Samaradorlik bitiruvchilar sonidan ko'ra ularning qanchalik yaxshi o'rganganiga va malakasi ish beruvchilar talabiga mos kelishiga ko'proq bog'liq.
Kalit so'zlar: ta'lim sifati, yuqori malakali kadrlar, iqtisodiy samaradorlik, mehnat unumdorligi, ko'nikmalar nomuvofiqligi, O'zbekiston.

Аннотация. В статье рассматривается, почему качество образования и подготовка высококвалифицированных кадров важны для экономической эффективности Узбекистана. На основе диагностических докладов Всемирного банка, Индекса человеческого капитала и страновых профилей Глобального инновационного индекса рост образования сопоставляется с показателями эффективности. Охват высшим образованием достиг 59,8%, а по числу выпускников в области науки и инженерии страна занимает 2-е место. Вместе с тем обучение с поправкой на качество составляет лишь 9,1 года, около 80% школьников не достигают минимального уровня PISA 2022, доля квалифицированных работников на крупных промышленных предприятиях в 2012–2016 годах снизилась с 66% до 50%, а отношение капитала к выпуску выросло с 1,9 до 2,5. Эффективность зависит не столько от числа выпускников, сколько от того, насколько хорошо они обучены и соответствуют ли их навыки запросам работодателей.
Ключевые слова: качество образования, высококвалифицированные кадры, экономическая эффективность, производительность труда, несоответствие навыков, Узбекистан.

Abstract. This thesis looks at why the quality of education and the training of highly qualified personnel matter for economic efficiency in Uzbekistan. It draws on World Bank diagnostics, the Human Capital Index and Global Innovation Index country profiles to set the expansion of education against indicators of efficiency. Tertiary enrolment has reached 59.8% and the country ranks second on graduates in science and engineering. Yet learning-adjusted schooling is only 9.1 years, about 80% of students fall below the PISA 2022 minimum proficiency level, the share of skilled workers in large manufacturing firms dropped from 66% to 50% between 2012 and 2016, and the capital–output ratio rose from 1.9 to 2.5. The thesis argues that efficiency depends less on how many people graduate than on how well they have learned and on whether their skills match what employers need.
Keywords: education quality, highly qualified personnel, economic efficiency, labour productivity, skills mismatch, Uzbekistan.

KIRISH

Iqtisodiy samaradorlik olingan natijaning sarflangan resurslarga nisbati bo'lib, mehnat unumdorligi, kapital samaradorligi va umumiy omillar unumdorligida ko'rinadi. Ta'lim unga ikki yo'l bilan ta'sir qiladi. Birinchidan,

2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

ta’lim olgan xodimning o’zi unumliroq ishlaydi [1]. Ikkinchidan, yuqori malakali kadrlar kapital va texnologiyalardan to’liqroq foydalanishga imkon beradi [2]. Jahon banki ma’lumotlariga ko’ra, O’zbekistonda 2017–2022-yillarda mehnat unumdorligi yiliga o’rtacha 5,3 foizga oshgan, lekin bu o’sish butunlay kapital chuqurlashuvidan kelgan: kapital va mahsulot nisbati 2010–2016-yillardagi 1,9 dan 2,5 gacha ko’tarilgan, umumiy omillar unumdorligining hissasi esa biroz manfiy bo’lgan [3]. Bu inson kapitalining sifati va kadrlar malakasi samaradorlikka yetarlicha ta’sir qilmayotganini taxmin qilishga asos beradi.

Maqolaning maqsadi ta’lim sifati va yuqori malakali kadrlar tayyorlash iqtisodiy samaradorlikni oshirishda qanday o’rin tutishini nazariy asoslash va O’zbekiston misolida xalqaro tashkilotlar ma’lumotlari bo’yicha baholash. Tahlil tavsifiy bo’lib, ko’rsatkichlar o’rtasidagi sababiy ta’sirni ekonometrik usulda isbotlamaydi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mincer ta’lim yillari va ish tajribasining daromadga ta’sirini baholab, ta’limni individual unumdorlikni oshiruvchi investitsiya sifatida ko’rsatgan [1]. Mankiw, Romer va Weil Solow modeliga inson kapitalini kiritdi va mamlakatlar daromadlaridagi farqning katta qismi jismoniy hamda inson kapitali jamg’armasi bilan izohlanishini ko’rsatdi [2]. Romer esa yangi g’oyalar va texnologiyalar yaratish yuqori malakali inson kapitaliga tayanishini, bu o’sishning ichki (endogen) manbai ekanini asoslab berdi [4].

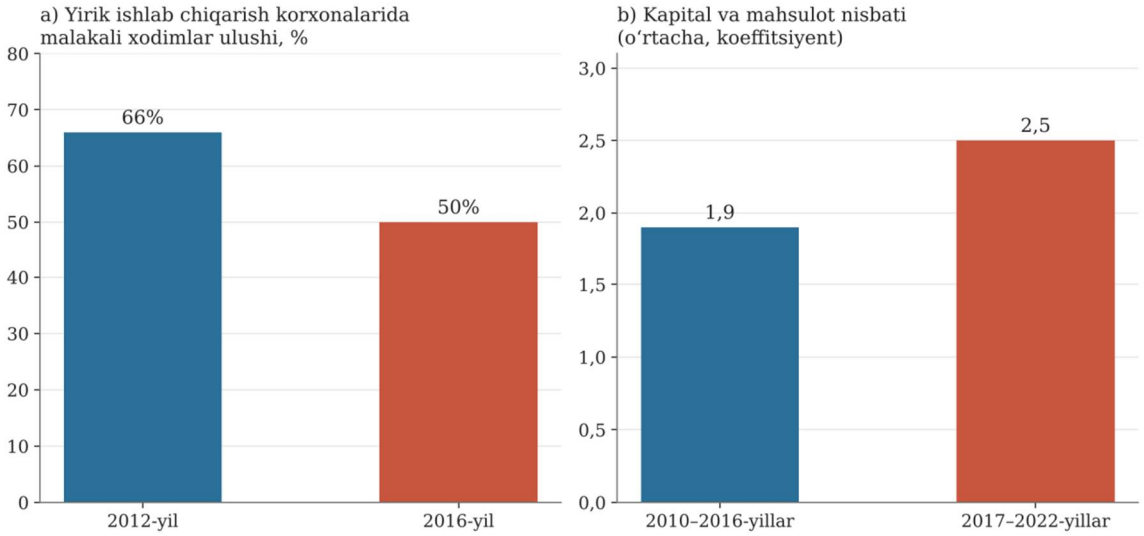
Keyingi tadqiqotlarda e’tibor miqdordan sifatga ko’chdi. Hanushek va Woessmann o’quvchilarning kognitiv ko’nikmalari, ya’ni xalqaro testlardagi natijalari iqtisodiy o’sish bilan o’tkazilgan o’qish yillaridan ko’ra mustahkamroq bog’liqligini ko’rsatdi; sababiy bog’liqlikni tekshiruvchi usullar ham bu xulosani tasdiqladi [5]. Jahon bankining Inson kapitali indeksi shu g’oyaga tayanadi: u ta’lim yillarini o’rganish sifati bo’yicha tuzatib, bola 18 yoshga kelib erishadigan unumdorlikni to’liq ta’lim va sog’liq holatiga nisbatan baholaydi [6].

Yuqori malakali kadrlar tayyorlash samaradorligi faqat bitiruvchilar soniga bog’liq emas: muhimi, ularning bilimi mehnat bozori talabiga mosmi va iqtisodiyot bu kadrlarni qabul qila oladimi. Jahon banki O’zbekiston bo’yicha diagnostikasida yirik ishlab chiqarish korxonalarida malakali xodimlar ulushi kamayganini qayd etgan [7]. Global innovatsion indeks esa inson kapitalini kirish, innovatsion natijalarni chiqish ko’rsatkichlari sifatida alohida baholaydi [8].

TAHLILLAR VA NATIJALAR

Tahlil ikki yo’nalishda olib borildi. Birinchisida ta’lim sifati va kadrlar tayyorlash ko’rsatkichlari (taklif tomoni), ikkinchisida iqtisodiy samaradorlik va malakali kadrlarga talab ko’rsatkichlari baholandi. Ikkalasi birgalikda ta’limga sarflangan mablag’ iqtisodiy natijaga qanchalik aylanayotganini ko’rsatadi.

2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

1-rasm. Malakali xodimlar ulushi va kapital samaradorligi ko'rsatkichlari, Jahon banki ma'lumotlari asosida [7; 3]

Yirik ishlab chiqarish korxonalarida malakali xodimlar ulushi 2012-yildagi 66 foizdan 2016-yilda 50 foizga kamaygan [7], kapital va mahsulot nisbati esa 1,9 dan 2,5 gacha oshgan [3]. Bu nisbatning oshishi har bir birlik kapitalga to'g'ri keladigan mahsulot kamayganini bildiradi: bu ko'rsatkich taxminan 0,53 dan 0,40 gacha, ya'ni taxminan 24 foizga pasaygan (muallif hisob-kitobi). Rasmdagi ko'rsatkichlar turli davr va namunalarga tegishli, shu sabab ular sababiy bog'liqlikni emas, faqat bir yo'nalishdagi tendensiyani ko'rsatadi. Shunga qaramay, kapital qo'yilmalari ko'payganda unumdorlik unga mos o'smagan: sanoat va xizmatlar sohalarida mehnat unumdorligi yuqori o'rta daromadli mamlakatlar o'rtacha darajasining taxminan uchdan bir qismicha qolgan [3].

Global innovatsion indeksning 2025- va 2026-yilgi nashrlaridagi ta'lim va kadrlar bilan bog'liq ko'rsatkichlar 1-jadvalda keltirilgan.

1-jadval

O'zbekistonda ta'lim va kadrlar tayyorlash ko'rsatkichlari, GII 2025 va GII 2026 nashrlari

Ko'rsatkich	GII 2025	GII 2026
Oliy ta'limga yalpi qamrov, %	56,2	59,8
Oliy ta'limga qamrov bo'yicha o'rin	61	55
Tadqiqotchilar, 1 mln aholiga, kishi	542,07	639,54
Fan va muhandislik bitiruvchilari bo'yicha o'rin	13	2
GII bo'yicha umumiy o'rin (139 ta mamlakat)	79	77

Manba: WIPO ma'lumotlari asosida [8].

1-jadvaldagi ma'lumotlarga ko'ra, kadrlar tayyorlash miqdor jihatidan kengaygan: oliy ta'limga qamrov 56,2 foizdan 59,8 foizga, million aholiga to'g'ri keladigan tadqiqotchilar soni 542,07 dan 639,54 ga oshgan, fan va muhandislik bitiruvchilari bo'yicha o'rin 13-dan 2-ga ko'tarilgan, umumiy GII o'rni 79-dan 77-ga yaxshilangan [8]. Sifat ko'rsatkichlari esa boshqacha manzara beradi. 2026-yilda PISA shkalalari bo'yicha o'rin 81-chi, o'rganish bilan tuzatilgan ta'lim

2026-yil, oktabr.
№10-son.
ISSN: 3060-5245

yillari 9,1 yil (kutilayotgan 12,0 yilga nisbatan), harmonizatsiyalangan test ballari 474 [6; 8]; 2022-yilgi PISA tadqiqotida esa o'quvchilarning taxminan 80 foizi minimal bilim darajasiga yetmagan [3].

Shu sababli ta'lim va kadrlar tayyorlashning samaradorlikka ta'siri hali to'liq ko'rinmayotgan bo'lishi mumkin: bitiruvchilar soni o'sayotgan bo'lsa-da, ularning bilim sifati va ish beruvchilar talabiga mosligi yetarli emas, iqtisodiyotda esa yuqori unumdorlikdagi ish o'rinlari kam. Jahon bankining xalqaro taqqoslashlarga asoslangan baholariga ko'ra, o'rganish sifatini bir yilga yaxshilash YaIM aholi jon boshiga o'sishini taxminan 1 foiz bandga oshirishi, sifatli ta'lim islohotlari esa YaIMni taxminan 5 foizga ko'paytirishi mumkin [3]; bu baholar O'zbekiston uchun taxminiy. 1996–2016-yillarda umumiy omillar unumdorligi atigi 16,4 foizga (yiliga o'rtacha taxminan 0,8 foiz) oshgani ham [7] samaradorlik zaxiralari asosan sifatda va texnologiyalarni o'zlashtirishda ekanini ko'rsatadi.

Malakali kadrlarning iqtisodiyotda qanchalik qo'llanilishi haqida GII ko'rsatkichlari ham ma'lumot beradi. 2026-yilda mamlakat kirish pillari bo'yicha 68-, chiqish pillari bo'yicha 78-o'rinda turadi, ya'ni innovatsion natijalar resurslardan orqada, ilmiy-tadqiqotga esa YaIMning taxminan 0,1 foizi ajratiladi [8]. Boshqacha aytganda, yuqori malakali kadrlar tayyorlash tizimi shakllanayotgan bo'lsa-da, ular bilimini innovatsiya va unumdorlik o'sishiga aylantiradigan muhit hali yetilmagan. Shu bois ta'lim siyosati kadrlar tayyorlash bilan birga ularga talabni oshiradigan investitsiya, ilmiy-tadqiqot va ishlab chiqarish siyosati bilan uyg'unlashtirilishi kerak.

XULOSA

Tahlil shuni ko'rsatadiki, O'zbekistonda ta'lim va kadrlar tayyorlash miqdor jihatidan sezilarli kengaygan, biroq o'rganish sifati (o'rganish bilan tuzatilgan ta'lim yillari 9,1), malakali xodimlar ulushi (2012–2016-yillarda 66 foizdan 50 foizga) va kapital samaradorligi (kapital va mahsulot nisbati 1,9 dan 2,5 gacha) bu kengayishning iqtisodiy samaradorlikka ta'sirini cheklab turibdi. Tavsiyalar: (1) ta'lim siyosatida bitiruvchilar sonini emas, o'rganish natijalarini, jumladan xalqaro baholashlardagi ko'rsatkichlarni asosiy mezon qilish; (2) oliy ta'lim dasturlarini ish beruvchilar talabiga moslashtirish va bitiruvchilarning mehnat bozoridagi natijalarini muntazam kuzatish; (3) malakali kadrlarni qabul qiladigan yuqori unumdorlikdagi ish o'rinlarini va ilmiy-tadqiqot xarajatlarini kengaytirish. Tahlil tavsifiy bo'lgani uchun sababiy bog'liqlikni isbotlamaydi. Keyingi tadqiqotlarda uzun vaqt qatorlari asosida ta'lim sifati ko'rsatkichlarining mehnat unumdorligiga ta'sirini ARDL va panel usullari bilan baholash o'rinli.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Mincer, J. (1974). Schooling, Experience, and Earnings. New York: National Bureau of Economic Research.

2. Mankiw, N. G., Romer, D., & Weil, D. N. (1992). A Contribution to the Empirics of Economic Growth. Quarterly Journal of Economics, 107(2), 407-437.

3. World Bank. (2025). Uzbekistan Country Economic Memorandum (report no. P180243). Washington, DC: World Bank.

4. Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy, 98(5), S71-S102.

5. Hanushek, E. A., & Woessmann, L. (2012). Do Better Schools Lead to More Growth? Cognitive Skills, Economic Outcomes, and Causation. Journal of Economic Growth, 17(4), 267-321.

6. World Bank. (2020). Human Capital Index 2020: Uzbekistan (Human Capital Project country brief). Washington, DC: World Bank. https://databankfiles.worldbank.org/public/ddpext_download/hci/HCI_2pager_UZB.pdf

7. World Bank. (2018). Growth and Job Creation in Uzbekistan: An In-depth Diagnostic. Washington, DC: World Bank.

8. WIPO. (2025, 2026). Global Innovation Index 2025 and 2026: Uzbekistan country profiles. Geneva: World Intellectual Property Organization.

2026-yil, oktabr. №10-son.

Mas’ul muharrir: Beglayev Uchqun
Musahhih: Boltayev Nurali
Sahifalovchi va dizaynerlar: Normurodov Sarvar,
Sharipov Shoxruh

© Materiallar ko‘chirib bosilganda “Agrobiznes, fan va texnologiyalar” ilmiy-amaliy elektron jurnali manba sifatida ko‘rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas’ul hisoblanadi. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqolalar, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin. Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: licht-1989@mail.ru
Jurnalning telegram manzili: t.me/agrobiznes_elektronjurnal
Telefon raqami: +998939018320, +998934393000
Jurnal rasmiy sayti: https://www.agrobiznesjournal.uz

“Agrobiznes, fan va texnologiyalar” ilmiy-amaliy elektron jurnali O‘zbekiston Respublikasi Oliy ta’lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasi rayosatining 30.11.2024-yildagi №364/5-sonli qarori bilan 08.00.00-Iqtisodiyot fanlari bo‘yicha, 08.05.2025-yildagi №370/5-sonli qarori bilan 06.00.00-Qishloq xo‘jaligi fanlari bo‘yicha “Dissertatsiyalar asosiy ilmiy natijalarini chop etish tavsiya etilgan milliy ilmiy nashrlar ro‘yxati”ga kiritilgan.

“Agrobiznes, fan va texnologiyalar” ilmiy-amaliy elektron jurnali 2023-yil 23-maydan O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669225** reyestr raqami tartibi bo‘yicha ro‘yxatdan o‘tkazilgan.
Litsenziya raqami: №083688

Manzilimiz: Toshkent viloyati, Qibray tumani, Universitet ko‘chasi, 2-uy